

Divatlap – Vasárnap...

1847-ből való az a sokat idézett, Arany Jánosnak címzett Petőfi-levél, amely a népköltészetet nevezi az igazi költészetnek, s ennek uralkodóvá tételét sürgeti: „Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék...” Ezt az esztétikai és egyben politikai programot képviselte Petőfi már két-három évvel korábban is, segédszerkesztő korában, a *Pesti Divatlap*nál — és nem hatástalanul. Művelődéstörténeti tény, hogy a múlt század közepén a „divatlapok” elsősorban a hölgyközönség szórakozás-igényét voltak hivatottak kielégíteni, szépirodalmi közléseikkel azonban közvéleményt formáltak: Petőfi „betörése” tehát a szalonokba végső soron politikai sikerek is számítható.

Irodalom és sajtó azóta is elválaszthatatlan. Ady korában a mass media ugyan még nem jutott ma ismert hatalmára, de a lapok többé nem a hölgyek szívéen keresztül hatottak, az újság századunk elején olyan tényezővé vált, hogy a költők legjobbjai már nem futó kalandnak, kellemetlen, kényszerű epizódnak tekintették az újságíróskodást — életük nagy részében kitartottak mellette, s az anyagi érdekkeltséggel együtt nemegyszer erkölcsi elégtételt érezhettek. Hogy milyen erőt képviselt ez az írói publicisztika, Ady összes prózai műveinek folyamatban lévő akadémiai kiadásából láthatjuk, de ugyancsak megindult Kosztolányi népszerű hírlapi cikkeinek összegyűjtése, s ez a kiadói vállalkozás nemcsak a Kosztolányi-életműre vet újabb fényt, hanem a nagy példányszámú újságok vasárnapi mellékleteinek színvonal lehetőségére is. A példák száma szaporítható és szaporítandó közvetlen erdélyi örökségünkkel; Kozma Dezső jó érzékkel választotta kutatási szakterületül irodalom és újságírás határvidékét, s Petelei-kismonográfiája után megjelentetett könyve, *A valóság igézete* alcíműl már ezt az érdeklődéskeltő állítást írhatta: „Írók kolozsvári szerkesztőségeiben a századfordulón.” A két világháború közötti folytatás méltó a modern újságírás és irodalom e kezdeteihez: Kuncz Aladár az *Ellenzék*ben teremtett fórumot az eszmélő romániai magyar irodalom számára, Szentimrei alkotó energiáinak nagy részét a sajtónak, illetve általa a romániai magyarság progressziójának és irodalmának, művészetének szentelte (ízeltő ebből a Balogh Edgár válogatásában kiadott *Sablon helyett csillag* című kötet), Gaál Gábor a *Korunk* szerkesztésére sokoldalú publicisztikai tevékenységgel készül föl (válogatott írásainak első, de különösen második kötete egyértelmű bizonyosság e tudatos tájékozódásra). A felszabadulást közvetlenül követő években még eleven ez a hagyomány — gondoljunk csak arra, hogy a *Világosság* irodalmi rovatát Jékely Zoltán, a *Falvak Népe*t Asztalos István, Horváth István és Kacsó Sándor szerkeszti, a napisajtóban vállal vezető szerepet Nagy István, Balogh Edgár, Szabédi László. Aztán az új irodalmi, művészeti és tudományos intézmények

elvonják a legjobb erőket a napilapoktól, a szerkesztési igények is megváltoznak, az egyéniség hovatovább kiszorul e hasábköről, s lapjaink elszürkülnek. A részleteiben is pontos kép megrajzolása eljövendő — még nemigen mutatkozó — sajtótörténezeinkre vár, nekünk viszont az a hálásabb szerep jut most, hogy újságírásunknak az utóbbi években ismét fellendülő szakaszáról, abban pedig központi magyar nyelvű napilapunk vasárnapi mellékletéről szóljunk — azzal az igénnyel, amelyet a jelzett hagyományok és irodalmunk mai színvonala tudatosít.

*

Az *Előre* hétvégi, „Irodalom—művészet“ elnevezésű 3—4. oldalára 1968-ban kezdtünk felfigyelni: Domokos Géza szubjektív hangú kis-vezércikkei, a melléklet köré gyűjtött írók publicisztikai írásai, versei, prózái azt sejtették — s hovatovább bizonyították —, hogy a szerkesztő korántsem tekinti másodlagosnak, funkcionálisában fogja fel a közölt irodalmi-művészeti anyagot; a napilap százezres példányszáma a legmagasabb felelősségre kötelezi — mind az olvasók, mind az írók felé, tehát ezeket a rovatokat sem töltheti meg a rangosabb hetilapokból, folyóiratokból kimaradt vagy éppen dilettáns szerzők „műveivel“. A vers-, novella-, kritika- és reprodukció-kiadás az újságban sem „luxus“, hanem irodalom- és művészetpolitika, elidegeníthetetlen része a lap politikai vonalának; hogy a rovat, a melléklet kit és hogyan népszerűsít, az olvasót mire és mivel neveli, azt nem lehet a véletlenre — adott esetben a kijelölt újságíró műveletlenségére, felületes tájékozottságára vagy szubjektívizmusára — bízni. Domokos Géza szerkesztőként ezzel a rutinnal számolt le, s az *Előre* mellékletében valóban sikerült irodalmi fórumot teremtenie. Tőle, rövid időre, Gálfalvi Zsolt vette át a stafétabotot, majd 1970. október 25-étől, most már a *Vasárnap*nak elkeresztelt mellékleten is feltüntetve a szerkesztő nevét — vagyis szakítva a névtelenség évtizedes rossz beidegződésével —, Lászlóffy Aladár gondjaira bízta a hétvégére szánt pluszoldalakot. Ez az időpont egybeesett bukaresti hetilapunk, *A Hét* indulásával, s nem tűnt indokolatlannak a bizonytalanság, ami az *Előre* mellékletének jövőjét illette. Lehet-e, kell-e ismert folyóirataink mellett még egy kulturális „lapot“ szerkeszteni, s ha igen, mi legyen ennek a funkciója? Két év múltán bizvást elmondhatjuk, hogy a kérdésre pozitív választ elsősorban a *Vasárnap* számai adtak (különösen 1972-ben). Persze, elvileg is leszögezhetjük, hogy a legnagyobb példányszámban megjelenő *újság* feladatait nem helyettesítheti egy hetilap — azon egyszerű oknál fogva, hogy az újságot az is megveszi, aki különösebben nem érdeklődik a művelődés (irodalom, tudomány, művészet) speciális kérdései iránt, „kapcsolt részként“ azonban fogyasztója lesz ezeknek a szellemi termékeknek is. A távoli cél kétségtelenül az, amelyet Balogh Edgár, valóság és illúzió összebékítésével, éppen az *Előre* mellékletében így álmodott meg: „Vargyas (minden Vargyas) legyen biztos és boldog goethei táj a természet fölél emelkedett alkotó emberekkel, s önmagából fejlessze ki Európát.“

A „goethei táj“ felé közeledni sokféle eszközzel lehet, egy napilap mellékletében is. A szépirodalmi közlés, a színvonalas olvasmány-nyújtás nem kezelhető mellékesként (talán még egy olyan profilú folyóiratban sem, mint a *Korunk*), éppen ezért örömmel nyugtázhatjuk, hogy Lászlóffy Aladárnak — többek közt bizonyára írói tekintélye révén — sikerült szinte egész költő-gárdánkat felvonultatnia, többnyire jó vagy elfogadható versekkel, Bartalis Jánostól Király Lászlóig, Szemlér Ferencről Székely Jánosig és Farkas Árpádig, Majtényi Eriktől Rítóók Jánosig és Balla Zsófiáig, Kányádi Sándortól Kádár Jánosig; de ide kell sorol-

nunk a műfordításokat is, Arghezi, Șt. Aug. Doinaș vagy Adrian Păunescu magyarrá átültetett költeményeit. Sajnos, korántsem ilyen rangos a *Vasárnapban* felsorakoztatott prózaíró-névsor — de nem is a névsor a lényeges, hanem az egyes novellák, regényrészletek színvonala. A meglehetősen ötletszerűen jelentkező külföldi novella-antológia s a hazai román vagy német fordítások mellett csak részben tudott hasznos és jó olvasmányt adni a melléklet a romániai magyar prózából; amilyen öröndetes az, hogy a *Vasárnapban* nem érvényesül egyfajta esztétikai kizárólagosság, a szélesebb közönségnek szánt „olvasmány” leszűkítése az anekdotizmusra, illetve a hagyományos realista prózára, annyira hiányoljuk is itt számos élvonalbeli prózaírók jelenlétét (akik pedig a folyóiratokban rendszeresen publikálnak). Panek Zoltán, Sigmond István, Soltész József egy-egy elbeszélése, Nagy István regényrészlete nyereség a mellékletnek, Méhes György, Kassay Miklós érzelmes vagy humoros tárcanovellái újságírásunk-prózáink továbbéltetendő hagyományait ébresztik, ám épp ezen a téren kellene előrelépni. (A négy új Kosztolányi-kötet alkalmából érdemes elgondolkodni a lehetőségeken — írónak, szerkesztőnek egyaránt.)

Vajon a hiányzó vagy nem eléggé időszerűnek vélt próza pótlásaként kerültek be a mellékletbe a középszerű riportok — éspedig feltűnően nagy számban —, amelyeknek bizonyára amúgy is helyük lett volna a lapban, de nem az irodalmi-művészeti mellékletben? Elolvasva őket, becsapottnak érezzük magunkat, hiszen semmiiben sem különböznek a hétközi közleményektől — legfeljebb terjedelemben. (De a hosszúságért nem feltétlenül hálás az olvasó!) Kétségtelenül kell a riport, de ha a mellékletbe kerül, irodalmi rangja győzzön meg a neki juttatott, megkülönböztetett hely jogosságáról. A szerkesztő (szerkesztők) stílusérzékét dicséri, hogy e riportokat nem a máskor szokásos, rangos grafikák, festmény- és szobor-reprodukciók, hanem hasonlóképpen jellegtelen riportképek kísérik. Marosi Barna *A szülőföld égi mása* című, Nagy Imréről szóló riportját tekinthetjük csak szerencsés kivételnek: tárgyánál s művészetpolitikai, művészettörténeti betájoltságánál fogva érdemelte ki a megkülönböztetést, a mellékletbe emelést.

A jól válogatott szépirodalmi és képzőművészeti (reprodukciók) közlések dicsérhetik a szerkesztői koncepciót, de bármilyen színvonalasak volnának is, belőlük még nem áll össze sajátos arcélű újságmelléklet. Miben érzékelhetjük hát a szerkesztő jelenlétét, mi az, amit csak a *Vasárnapban* találunk meg — ami az egyes közleményeket egységbe szervezi? Néhány alkalommal találkozhattunk a „Mozaik” című kulturális hír-rovattal, ám ez sem terjedelmében, sem válogatásában nem bizonyult élet- és versenyképesnek hetilapjaink tájékoztatásához viszonyítva. Majtényi Erik viszont eredeti műfajt alakított ki magának („stb.”); nem ígér többet, mint amennyit ad: szellemes kapcsolású, megfogalmazásában is publicisztikai igényű hír-magazinja jórészt fedezi a „Mozaik”-ot létrehozó szükségletet, s az információ mellett szórakoztat.

Irodalmi igényű szórakoztatást a lap állandó munkatársának, Bajor Andornak a humoreszkjei nyújtanak. Miközben sajnáljuk azt, hogy irodalmunknak ez a rendkívüli tehetsége nagyobb horderejű műfajokban, szatirikus elbeszélésekben (esetleg regényben) jó ideje nemigen nyilatkozik meg, mérlegelnünk kell azt a nyereséget is, amelyet ezek a legszélesebb közönséghez eljutó, napi időszerűségű kis-ügyeket tárgyaló humoreszkek jelenthetnek a közélet, közgondolkodás és közlés alakításában. A „Tücsök és bogár” felzetű írásokról, kötetbe gyűjtésük alkalmából, rövidesen szólhat a szakkritika, de már ott a *Vasárnapban* (egyelőre rovatcím nélkül) a folytatás, olyan kiváló, a legmagasabb esztétikai igényt is kilégítő humoreszkekben, mint amilyen *A tejszámla ratifikálása*. Ugyancsak a hétközna-

pokhoz kapcsolódik Sigmund István rovatnak mutatkozó sorozata, a „Kérem, tisztelettel“, azzal a különbséggel, hogy ő „komoly“, sőt komor hangon kommentálja erkölcsi vonatkozású friss tapasztalatait. (Amikor tréfásra fordítja a szót, hangja meg-megbicsaklik.) Veress Zoltán „Lírai természetrajz“-a szintén rokon az említett vállalkozásokkal, amennyiben környezetünket, a növény- és állatvilágot fedezi fel számunkra, tehát látni tanít; nem egyszerűen ismereteket közöl, mondjuk a Nagy Brehm vagy az új Természettudományi Lexikon alapján, hanem művelődéstörténeti ismereteinkbe, erkölcsi értékrendszerünkbe építi be a növény- és állattani tudnivalókat, illetve: saját, lírává oldott élményeit, a szóban forgó tárgyhoz kapcsolva. És ahogy a Bajor-humoreszkek, „tücskök és bogarak“ ürügyén, Veress Zoltán bogarairól, növényeiről is elmondhatjuk: nem pótolják ugyan az esedékes új Veress-regényt, a *Szeptember* folytatását, de hétről hétre ellenőrizhető bizonyosságai szerzőjük sokra becsült írói tehetségének, s ébren tartják olvasóinak reményét, hogy e sokoldalú foglalkozása kifejezetten szépirodalmi műben is kamatozni fog. (Az *Arpa, avagy a bőség öntudata* című „természettajzi jegyzet“-et szeretnénk ilyen előjelnek látni.)

Az *Előre* vasárnapi melléklete és szerkesztője legnagyobb érdemének azt a nem csupán esztétikai törekvést tulajdoníthatjuk, amelyet különben Veress Zoltán rovata is képvisel: a gondolat uralomra juttatását, a szüntelen gondolattágítást. A „szürke arany“, az emberi értelem tiszteletéről, megbecsüléséről, továbbépítéséről van szó — ehhez pedig szükséges a merev formula, a vakbuzgó bölcsélet, a dogmatizmus, az „ellenintelligencia“ lebontása. Mircea Malița könyvének egyik részletében olvashattuk e hasábokon: „A gondolat elfojtása a rosszul értelmezett kényelmesség, a merevség, az önzés és irigység első reakciójaként előbb-utóbb a közösség érdekei ellen fordul. Az érett és művelt közösség mindig hálás a kiöngyözőtt gondolatokért, amelyeket haladéktalanul hasznosít.“ A marxizmus lényegének — nem bizonyos formuláknak, hanem szellemének — kifejezése ez, s ennek tudatosítását a melléklet 1972-ben programszerűen vállalta. Rácz Győző egyik *Előre*-cikkéből idézzük: „Nem árt újra és újra emlékeztetni: ma sem az érti igazán a marxizmust, aki lépten-nyomon hangoztatja ezt magáról, és esetleg a marxizmus betűjét is ismeri, de fogalma sincs annak igazi alkotó szelleméről, hanem az, aki éppen e szellem érdekében feláldozza a betűk mulékonyabb tartalmait egy szüntelenül megújuló, igazi valóságúság érdekében. Mert a marxizmus valódi mindenhatósága ebben és csakis ebben a szellemben mutatható ki. Igaz: ahhoz, hogy ezt a szellemet felismerjük, a marxizmus betűjét is ismernünk kell. De tudnunk kell alkalmazni is ezeket a betűket.“ Nos, ennek az ismeretnek és alkalmazásnak lett a fóruma Bretter György „Szeminárium“-a; igazi szeminárium, ahol a filozófiát „a kérdések feltevésének teóriája“-ként becsülik és művelik. Bretter nem a filozófiai szakszótárak feladatát kívánja magára vállalni, hanem kérdezni és válaszolni tanít, élvezetes dialógusokban — a napilap-olvasónak is hozzáférhető formában.

A műfaj megválasztása egy újság mellékletében alapvető fontosságú a hatékonyság szempontjából. Az értekezések kizárólagosságát más lapokban is többek közt az interjú renezánsza törte meg, s a *Vasárnap* ugyancsak jelzi ezt a változást. Marton Lili *Ami az interjúból kimaradt* cím alatt tulajdonképpen találkozássai vagy elképzelt találkozások emlékéit írja (az „interjú-alanyok“ kétségtelenül odafigyelgetnek, hiszen Blaga, Benedek Elek, Benedek Marcell, Dsida, Móricz Zsigmond a címszereplők), nem éppen filológiai hűségre törekedve, bár a laikus mellett nemegyszer az irodalomtörténész érdeklődését is felkelti. Beke György irodalomtörténeti jelentőségű vállalkozása viszont (amelynek főként az *Előre* mellék-

lete adott teret) — romániai magyar, román és magyarországi írók, műfordítók, kritikusok megszólaltatása „a barátság húrjain” — mind a nagyközönség, mind a szakemberek igényeit kielégíti: napjainkban s a jövőben nélkülözhetetlen forrás a magyar—román irodalmi kapcsolatok megismeréséhez, de olvasmánynak sem megvetendő; a megszólaltatottak érdeklődési körük, foglalkozásuk és alkatuk szerint emlékeznek életük egy-egy momentumára, barátságokra, közös munkára, közös gondra, s ebből a kapcsolatokban gazdag múltból elvi-elméleti következtetések ugyanúgy adódnak, mint kedves, anekdotikus történetek. Gáll Ernő a nemzetiség-tudomány, nemzetiségkutatás időszerű feladatainak feltérképezéséig jut el, Fodor Sándor már-már novella-értékűen villantja fel D. R. Popescu írói arcát (ahogy ezt Illés Endre teszi remek „árnyékrajzaiban”); felsorolni is hosszú, kik szerepeltek még a *Vasárnap* Beke-féle interjú-sorozatában, mégis — jelzéseként — ideirunk néhány nevet: Nicolae Balotă, Balogh Edgár, Corneliu Codarcea, Csehi Gyula, Domokos Sámuel (az Európa Kiadó igazgatója), Emil Giurgiucă, Jancsó Elemér, Kányádi Sándor, Kemény János, Kiss Jenő, Méliusz József, Mikó Imre, Molter Károly, Nagy István, Constantin Olariu, Szász János. A teljes anyag kötetben való megjelenése olyan esemény lesz, amelynek művelődéstörténeti és irodalompolitikai jelentőségét behatóbban kell majd elemeznünk.

Egyes írásokról, főképpen pedig rovatokról szóltunk (ezekből talán több is van, mint amennyit elbír az *Előre* két oldala). De milyen a *Vasárnap*, úgy egészében? Elmosódó, ellenőrizetlen emlékek alapján nem lehet ítélni, összehasonlítani — legfőképpen pedig nem szabad könnyelműen legyinteni. Mindenesetre, a *Vasárnapot* olvasni lehet, olvasni kellene — lehetőleg rendszeresen, hetente. Persze, nem tagadhatjuk, sokkal több jó anyagot, mint ahány jó számot olvashattunk — ilyenre is volt azonban már példa. A legszebbet, legkiegyensúlyozottabbat említsük, az 1972. április 2-ít, mindenekelőtt a Janus Pannonius-összeállítást, amelyben Kányádi verssel és fordítással, Lászlóffy Aladár prózaverssel, Tóth István műfordítással, Bálint Tibor jegyzettel szerepelt, s amelyet Láng Gusztáv szép esszéje vezetett be, ilyenformán: „Janus Pannonius az őse a magyar irodalomban annak a magatartásnak, amelyet jobb híján a kis irodalmak heroizmusának nevezhetnénk. Amelynek lényege a szüntelen és csillapíthatatlan vágy, hasonlónak válni a nagyokhoz, a példaképekhez — s ha ez a vágy szerencsés pillanatokban megvalósul, ha a versben kibomlik a mandula vagy a lótusz délszaki virága, a költő, úgy lehet önmaga számára is váratlanul, valami mást is bizonyít: azt, hogy amit zord éghajlatnak, virágrontó valóságnak érzett, olyan élményekkel dúsítja alkotását, melyek a virágbontást csodává, hőstetté magasztosítják; a »mégis lehet« hősiesége így lesz a szülőföld apoteózis egyben.“ És ugyanebben a mellékletben jut hely Kovács János ezúttal meggondolkoztató lapszemléjének, mely „azonos hullámhosszon“ a román irodalmi élet vitáit ismerteti a hagyomány-értelmezésről s a kritikai szellem szükségességéről; ez a melléklet közölte Rác Győző és Marosi Barna már említett írásait — de nem maradt ki a számból Veress Zoltán és Majtényi Erik rovata sem. Íme, a szerkesztésnek is lehet esztétikája (és etikája — de erről gyakrabban beszélünk). Jó volna, ha gyakrabban gyönyörködhetnénk benne. S a most még többnyire hiányzó vitáirások logikus, szellemes érvelésében. A szubjektív feltételek megvannak hozzá.

Kántor Lajos